

**АХОЛИГА НАРКОЛОГИК ЁРДАМ КЎРСАТИШ ТИЗИМИНИ
ЯНАДА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ЧОРА-ТАДБИРЛАРИ**

Баҳромжон Бахтиёрович Турғунбаев

Ўзбекистон Республикаси,

ИИВ Малака ошириш институти ўқитувчиси

Аннотация: Ушбу мақола амалдаги норматив ҳуқуқий ҳужжатларни такомиллаштириш, ушбу соҳада янги технологияларни жорий этиш ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг саъйҳаракатларни янада самаралироқ бўлишига хизмат қилиш билан бирга жамиятнинг барқарор ривожланиши, маҳаллалар, оилаларнинг тинчлиги ва осийишталиги таъминлашдан иборатдир.

Калит сўзлар: каннабис, кўкнори, марихуана, гашиш, алкоголь, гиёҳвандлик воситалар, опий, наркотик, наркология.

Аннотация: Данная статья направлена на совершенствование действующих нормативно-правовых документов, внедрение новых технологий в этой сфере для повышения эффективности усилий правоохранительных органов, а также для обеспечения устойчивого развития общества, мира и спокойствия соседей, семей.

Ключевые слова: конопля, мак, марихуана, гашиш, алкоголь, наркотики, опиум, наркотик, наркология.

Abstract: This article aims to improve existing regulatory legal acts and introduce new technologies in this area, which will help to make the efforts of law enforcement agencies more effective, as well as ensure the sustainable development of society, peace and tranquility of neighborhoods and families.

Keywords: traffic, pedestrians, signs, intersection, lines, intersection, traffic signs.

Алкоголь, гиёҳвандлик воситаларини истеъмол қилиш барча халқлар ва элатлар орасида турли даражада тарқалган. Бу ёмон иллатга қарши курашиш ҳар доим ҳам кўзланган натижани беравермайди.

Ички ишлар органлари ходимлари томонидан тиббий ёрдам кўрсатиш пунктларига жамоат жойларида (яшаш жойидан олиб бориш бундан мустасно) маст фуқароларни тиббий ёрдам кўрсатиш пунктларига олиб бориш учун куйидаги мезонлар асос бўлиши лозим:

шахснинг мақсадли ҳаракатлар содир этиш ёки ўзи мустақил ҳаракатланиш қобилиятини йўқотганлиги (бирор жойда ётган ёки ўтирган ҳолати);

шахснинг уйқучанлиги, уйғотишнинг қийинлиги;

шахснинг тикка ҳолатда мустақил тура олмаслиги;

нутқининг ноаниқ, тушунарсиз, ўзаро боғлиқ бўлмаган узук-юлуқ алоҳида сўзлардан ташкил топиши;

саволларни яхши тушунмаслиги, ўзининг қаердалигини аниқ англаб етмаслиги.

Бундан ташқари ички ишлар ходими:

мастлик ҳолатидагиларнинг шахсини аниқлайди; мастлик ҳолатидаги

шахсларга нисбатан ҳуқуқбузарликларнинг, шунингдек уларнинг ҳаёти ва соғлиғига таҳдид солувчи хавфнинг олдини олиш мақсадида уларга биринчи ёрдам кўрсатади; зарурат туғилганда (мастлик ҳолатидаги шахснинг хушсизлиги, кома ҳолатидалиги, оғир тан жароҳати олганлиги ёки ҳаёти ва соғлиғига таҳдид солаётган бошқа ҳолатларда), улар аниқланган жойга зудлик билан тез тиббий ёрдам бригадасини чақиради; тез ёрдам бригадасини келиш имкони бўлмаган тақдирда, юқорида кўрсатилган шахсларни тиббиёт муассасаларига ўз хизмат автомашиналарида етказиб боради, бу ҳақда ички ишлар ҳудудий органининг навбатчилик бўлимига хабар беради, навбатчининг кўрсатмаларига мувофиқ ҳаракат қилади; мастлик ҳолатида бўлган шахсларнинг шахсий мулки хавфсизлигини таъминлаш чораларини кўради.

Таркибида гиёҳвандлик воситаси мавжуд бўлган ўсимликлар асосан икки турга бўлинади:

1.Каннабис (маҳаллий тилда Наша деб аталадиган ўсимлик).

2.Кўкнори.

Каннабис ўсимлиги – бир йиллик ўсимлик ҳисобланиб, новдаси тўғри, асоси думалоқ шаклда, ўрта ва юқори қисмлари қовурғасимон, новдасидан томонларга шохчалар отган ва улардан барглари тўғри ҳолда униб чиққан кўринишга эга.

Каннабис ўсимлигининг баландлиги 3 метргача (2 м 80 см) бўлиб, вегетация даражаси энг юқори паллага чиққанда август-сентябр-октябр ойларига бориб таркибидаги гиёҳвандлик моддалари ҳисобланган тетрагидроканнабинол (ТГК) ушбу ўсимликларда пайдо бўлган гулмуғжаларда йиғила бошлайди. Каннабис ўсимликлари ердан униб чиққандан бошлаб, уларнинг барча қисмларида ТГК бор бўлади.

Каннабис қадимий ўсимлик бўлиб, унинг асл ватани Осиё ҳисобланади. Шу сабабли бизда уни яширин экиш ҳолатлари тез-тез учраб туради.

Каннабис (Гиёҳвандлар тилида номланиши: дур, план, клевер, сено) ўсимлигининг юқори қисми, қуритилган барглари ва уруғларидан иборат бўлган йиғим. Унинг ранги барг рангига ўхшаш ёки хира яшил рангли бўлиши мумкин.

Марихуана – каннабис ўсимлигининг юқори қисми, майдаланган барглари, гуллари, ғунчалари, майда шохчалари, ўзак поясидан ташқари баъзида бир неча уруғлари, ўзида фаол гиёҳванд модда тетрагидроканнабинол (ТГК) мавжуд бўлган қуруқ ёки нам ҳолдаги кўринишидир.

Ташқи кўриниши: қуруқ ёки қуруқ бўлмаган ҳолдаги ўсимлик хомашёси, ранги оч-яшилдан қўнғир ранггача.

Асосан, чекиб ёки чайнаб истеъмол қилинади. Истеъмол қилинганда эйфория, борлиқни ранг-баранг қабул қилиш, фикрлашнинг тезлашиши, хирсий хусусиятларнинг кучайиши пайдо бўлади. Бундан ташқари, психосенсор ўзгаришлар, иллюзиялар (кичик ариқ худди катта дарёга ўхшаб, секин овозлар гумбурлашдек, шовқиндек туюлиши), деперсонизациялар (ўз тана аъзолари инкор этиш) учрайди.

Гашиш - (Гиёҳвандлар тилида номланиши: опикли, дур, чернушка) каннабис ўсимликларининг қисмларидан олинган, қуритиб майдаланган марихуанани турли хил йўллари билан қайта ишлаш йўли билан олинади.

Ташқи кўриниши: майдаланган ҳолдаги ўсимлик хомашёси, пресланган таблетка, тугма-дори, плитка, чўпсимон, гувалачасимон ва сақичсимон шаклларда. Ранги тўқ-яшилдан тўқ-кўнғиргача.

Гашиш мойи – каннабис ўсимлигининг ҳар-хил кўриниши ва турлари қисмларидан экстракция (турли эритмалар ёки ёғлар ёрдамида) усулида ажратиб олинган ўзида фаол гиёҳванд модда ТГК мавжуд бўлган аралашма ёки қовушқоқ масса дир.

Ташқи кўриниши: суюқ кўринишидан қовушқоқ масса кўринишигача. Ранги яшилдан кўнғир ранггача.

Кўкнори лотинча номи-*Paraver somniterum L*

Кўкнори ўсимлиги – бир йиллик, йирик кўринишдаги ўсимлик ҳисобланиб, бўйи ярим метрдан 2 метргача (50-200 см.гача) бўлиб, ўзаги ўт билан қопланган, зангори-кўк ранг кўринишида бўлади. Кўкнор яшил рангли кенг ва япалоқ баргли ўсимлик бўлиб, ўсимлик пояси шохларининг юқори қисмларида аввал турли хил ранглардаги япроқлари бўлган гуллар ва гулмуғжалар пайдо бўлади, улар тушгандан кейин ўрнида айлана овалсимон кўринишдаги кўсақлар, яъни бошоқлар пайдо бўлади. Ушбу бошоқларда бу ўсимликларнинг вегетация даражаси энг юқориги паллага чиқиш арафасида май-июнь ойларига бориб гиёҳванд моддалари ҳисобланган опий гуруҳи алкалоидлари йиғила бошлайди. Кўкнор ўсимликларининг бошоқлари етилиб пишгандан кейин пояси шохининг ушбу бошоқлардан 20 см. пастгача бўлган қисмларида гиёҳвандлик моддалари ҳисобланган опий гуруҳи алкалоидлари – морфин, кодеин, тебаин йиғилади.

Кўкнори пўчоғи (маковая солома) – ўсимликнинг ҳамма турлари ва кўринишлари, уруғидан ташқари, барча қисмлари (бошоғи, шохлари ва барглари)дан иборат бўлган ўзида фаол гиёҳванд опий алкалоидлар – морфин, кодеин, тебаин мавжуд бўлган модда.

Ташқи кўриниши: бошоқ ёки унинг майдаланган кўринишида, қуритилган ёки қуритилмаган ҳолатда, ранги оч-кўкдан тўқ-кўк ранггача ва оч-сарғиш рангдан то кўнғир ранггача бўлади.

Кўкнори пўчоғи экстракти - ўзида фаол гиёҳванд опий алкалоидлар – морфин, кодеин, тебаин мавжуд бўлган пишган ва пишиб етилмаган барча турдаги кўкнори бошоғидан ажратиб олинган ширасини экстракция йўли билан сув ёки органик эритувчилар ёрдамида ажратиб олингани.

Ташқи кўриниши: қаттиқ формасиз гуваласимон ва суюқ ҳолатда, ранги кўнғирдан то қора ранггача.

Опий – кўкнор ўсимлиги бошоқлари етилиб пишиши арафасида учи ўткир жисмлар ёрдамида кесилиши натижасида бошоқлардан опий моддаси ажралиб чиқади ва уни йиғиб олиш натижасида олинади. Аввал оқ рангли қаймоққа ўхшаш модда бошоқларидан сизиб чиқади ва иссиқлик, ҳамда ташқи муҳит таъсирида вақт ўтиши билан қорайиб кўнғир, қора-кўнғир ва қора рангга киради. Ўзида фаол гиёҳванд опий алкалоидлар – морфин, кодеин, тебаин мавжуд бўлган пишган ва пишиб етилмаган барча турдаги кўкнори бошоғидан ажратиб олинган ширасидир.

Ташқи кўриниши: малҳамсимон, пастасимон, пластилинсимон ҳамда қурук

ҳолдаги гуваласимон ва кукунсимон ҳолатларда, ранги кўнғир рангдан қора ранггача кўринишда бўлади.

Опий (гиёҳвандлар тилида номланиши: опиюха, химанка, қорахон) латинча номи *Orium*.

Опий таркибида 2-20% алкалоидлар, углевод, каучук, органик кислоталар, тритерпен бирикмалар, пектин, оқсил, шиллик ва бошқа моддалар бор. Опийдан 30 га яқин ҳар хил алкалоидлар ажратиб олинган. Опийнинг асосий алкалоидлари морфин (4-21%), наркотин (10-18%), кодеин (1-3%), папаверин (0,5-1,5%) ватебаин (0,4-1%).

Героин (Гиёҳвандлар тилида номланиши: гера) Савдодаги номланиши Диацетилморфин, Героин биринчи марта 1874 йилда морфиндан олинган. 1898 йилда Байер компанияси биринчи бўлиб оғрикни қолдирувчи восита сифатида ишлаб чиқара бошлаган. Сунъий усулда олинадиган гиёҳвандлик воситаси. Тоза героин оқ кристалл, аччиқ тамли моддадир.

Героин – кўкнор ўсимлиги бошоқларидан олинган опий моддасини кимёвий йўл билан махсус лабораторияларда органик бирикмалар ёрдамида қўлбола усулда ва бошқа кимёвий йўллари билан қайта ишлаш усули билан олинади. Опийнинг таркибида мавжуд бўлган морфиндан олинадиган, таркибида диацетилморфин гиёҳвандлик хусусиятига эга бўлган синтетик моддадир.

Ташқи кўриниши: оқ рангдан жигарранггача. Кўпинча ун ва крахмаллар аралаштирилган ҳолларда учрайди.

Героин гиёҳвандлик воситаси гиёҳвандлар томонидан инъекция (шприц орқали) ва чекиш орқали қабул қилинади. Ушбу модда инсон ҳаёти учун хавфлилик даражаси бўйича биринчи ўринда туради. Героин гиёҳвандлик моддасига жисмоний қарамлик охириги қабул қилинган вақтдан 10-20 соат ўтгандан сўнг бошланади. Инсон ўз ҳоҳиши билан ушбу қарамликдан қутулолмайди.

Кокаин – жанубий Американинг Андеан тоғли ҳудудида ўсадиган “Кока” номли ўсимлик баргидан тайёрланиб, алкалоидлар туркумидаги модда ҳисобланади. Кока баргларига керосин билан ишлов берилганда пастасимон модда пайдо бўлади. Ушбу пастага хлорид (соляная) кислотаси қўшилганда туз-кокаин гидрохлориди ҳосил бўлади. Рангсиз, аччиқ таъмли, сувда яхши эрийдиган майда кристалл кўринишида бўлади. 1860 йилда кашф этилиб, 20 йилдан сўнг тиббиётда оғриқсизлантирувчи сифатида фойдаланилган. Асосан, тери остига, венага юбориб, кўп ҳолларда ҳидлаб истеъмол қилинади. Истеъмол қилинганда, фикрлаш қобилиятининг кучайиши, сергаплик, ҳаракатчанлик билан ўтадиган эйфория ҳолати кузатилади. Оқибатида, дармонсизлик, жаҳлдорлик, мушаклар бўшашуви ва титроқ ҳолатлари келиб чиқиб, чуқур шахс ўзгаришлари ривожланади. Сурункасига истеъмол қилинса психозлар келиб чиқади.

“Крэк” – кокаиннинг кўчадаги номи бўлиб, аммиак, бикарбоант содаси (ош содаси) ва сувдан фойдаланилиб, тайёр маҳсулот ҳолатига келтирилади. Сўнг, гидрохлорид тузлари қайнатиш орқали йўқотилади ва чекишга тайёр бўлади.

Наркотик “крокодил” (дезоморфин) – таркибида кодеин мавжуд бўлган

препаратлар, бензин, йод, маиший аралашмалар (растворитель), фосфорлар аралашмасидан тайёрланиб, тайёрланиш жараёнида металлларни тайёрлашда ишлатиладиган кучли захарли моддалар ишлатилиши билан тез орада (бир неча ой) ўлим келтириб чиқариши билан хавфлидир. Ушбу наркотик воситага “крокодил” деб ном берилишига сабаб, уни инъекция орқали қабул қилган инсон аъзосида яра ва емирилиш пайдо бўлиб йиринглайди ва терини шу шикастланган жойи тимсоҳ терисига ўхшаб қолади. Ушбу наркотик восита 2000 йилда аниқланган бўлиб, 2005 йилдан гиёҳвандлар орасида оммалашиб кетган. Крокодил наркотик воситаси қарамлик келтириб чиқариш даражаси бўйича икки марта истеъмол қилишнинг ўзи етарли бўлади. Хавфлилик даражаси бўйича героиндан кейинги иккинчи ўринда туради. Натижада ушбу наркотик воситани гиёҳвандлар томонидан истеъмол қилиниши оқибатида гиёҳвандларда охири ўлим билан тугайдиган яралар ва емирилишлар пайдо бўлиши кузатилган.

Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 27 октябрда **“Наркологик касалликлар профилактикаси ва уларни даволаш тўғрисида”**ги ЎРҚ-644-сон қонунда Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг **наркологик ёрдам соҳасидаги ваколатлари:**

наркологик ёрдам соҳасидаги давлат дастурларини ишлаб чиқишда ҳамда амалга оширишда иштирок этади;

наркологик ёрдам соҳасидаги тармоқ дастурларини ишлаб чиқади, тасдиқлайди ва амалга оширади;

фуқароларнинг, аввало ёшларнинг психоактив моддаларни нотиббий равишда истеъмол қилишига имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлайди ва бартараф этади;

психоактив моддаларни истеъмол қилувчи шахсларни аниқлайди ва уларни тиббий текширувдан ўтишга олиб боради;

соғлиқни сақлаш органлари ва муассасаларининг хулосалари асосида наркологик касалликларга чалинган шахсларни профилактик ҳисобга олишни амалга оширади;

наркологик касалликларга чалинган шахсларни мажбурий даволашга юбориш учун ҳужжатларнинг расмийлаштирилишини таъминлайди, шунингдек ушбу шахсларни суднинг қонуний кучга кирган қарори асосида наркология муассасаларига олиб боришга кўмаклашади;

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 96-моддасига мувофиқ ўзига нисбатан тиббий йўсиндаги мажбурулов чоралари қўлланилган шахсларни жазони ижро этиш тизимининг ихтисослаштирилган муассасаларида мажбурий даволашни амалга оширади;

наркологик касалликларга чалинган, наркология муассасаларида даволаниб чиққан, шу жумладан мажбурий тарзда даволаниб чиққан шахслар устидан кузатувни ташкил этади ҳамда уларни ишга жойлаштиришга ва уларнинг маиший мослашувига кўмаклашади;

наркологик касалликлар профилактикасини бевосита амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи ҳамда наркологик ёрдам кўрсатувчи бошқа органлар ва муассасалар билан ҳамкорлик қилади.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги қонунчиликка мувофиқ

бошқа ваколатларни ҳам амалга ошириши мумкин.

Ўзбекистон Республикасининг 2022 йил 16 майда “Аҳолига наркологик ёрдам кўрсатиш тизимини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча чоратadbирлар тўғрисида”ги ПҚ-244-сон қарорига мувофиқ:

Соғлиқни сақлаш вазирлиги ва Ички ишлар вазирлигининг наркологик касалликларга чалинган шахсларни мажбурий равишда даволаш тартибини такомиллаштириш юзасидан қуйидаги таклифларига розилик берилди:

а) ички ишлар органларига ўз ташаббусига кўра наркологик касалликларга чалинган шахсларни мажбурий даволашга юбориш юзасидан ҳужжатларни тайёрлаш ва расмийлаштириш ҳуқуқини бериш;

б) 2023 йил 1 январдан бошлаб:

наркологик касалликларга чалинган шахсларни мажбурий даволашга юбориш бўйича барча тиббий текширувларни наркология диспансерларининг ўзида, зарур ҳолларда бошқа муассасаларда амалга ошириш;

наркология диспансерларидаги мавжуд койкалар ҳақидаги маълумотларни реал вақт режимида олиш имкониятини яратиш.

Ички ишлар вазирлиги ва Олий суднинг наркологик касалликларга чалинган шахсларни мажбурий даволашга юбориш тўғрисидаги ишларни электрон тарзда судларга юбориш ва судлар томонидан уларни видеоконференцалоқа режимида кўриб чиқиш мумкинлиги ҳақидаги таклифи маъқулланди.

Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Ички ишлар вазирлиги билан биргаликда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан наркология диспансерлари ёки туман (шаҳар) даволаш-профилактика муассасаларига олиб келинган пробацция назоратидаги шахсларни алкоғолли ичимликлар, гиёҳвандлик воситалари таъсирида ёки ўзгача тарзда маст ҳолатда эканлигини аниқлаш бўйича тиббий текширувдан ўтказиш тартибини жорий этади.

Ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирлиги Соғлиқни сақлаш вазирлиги билан ҳамкорликда наркология диспансерларидаги мавжуд бўш койкалар сони тўғрисида маълумотларни реал вақт режимида олиш имкониятини берувчи ахборот тизимини ишлаб чиқсин ҳамда Олий суд ва Ички ишлар вазирлигига ушбу тизимдан фойдаланиш имкониятини яратади.

Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Ички ишлар вазирлиги билан биргаликда бир ой муддатда алкоғолли мастлик ҳолатида бўлиб, мустақил ҳаракатланиш қобилиятини йўқотган ёки қаердалигини аниқ англаб етмайдиган шахсларни (бундан алкоғолдан оғир заҳарланиш ҳолатлари мустасно) пунктларга етказиш ва уларга тиббий ёрдам кўрсатиш тартибини назарда тутувчи Ҳукумат қарори лойиҳасини Вазирлар Маҳкамасига киритади;

Ички ишлар вазирлиги, Миллий гвардия пунктларда ходимлар хавфсизлигини таъминлаш, кўриқлаш хизматини ташкил этиш ва видеокузатув мосламаларини ўрнатиш чораларини кўради.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 04 ноябрда “Алкоғоль, гиёҳвандлик воситалари таъсиридан ёки ўзгача тарзда мастлик ҳолатида бўлган шахсларга тиббий ёрдам кўрсатиш тартиби

тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида”ги 644-сон қарори билан тасдиқланган “Алкоголь, гиёҳвандлик воситалари таъсиридан ёки ўзгача тарзда мастлик ҳолатида бўлган шахсларга тиббий ёрдам кўрсатиш тартиби тўғрисида”ги низомга кўра:

ички ишлар органлари ходимлари томонидан алкоголь, гиёҳвандлик воситалари таъсирида ёки ўзгача тарзда мастлик ҳолатида бўлиб, мустақил ҳаракатланиш қобилиятини йўқотган ёки қаердалигини аниқ англаб етмайдиган шахсларни тиббий ёрдам кўрсатиш пунктларига олиб борилади.

Ички ишлар вазирлиги жамоат жойларида алкоголь, гиёҳвандлик воситалари таъсирида ёки ўзгача тарзда мастлик ҳолатида бўлиб, мустақил ҳаракатланиш қобилиятини йўқотган ёки қаердалигини аниқ англаб етмайдиган шахсларни ушбу қарор билан тасдиқланган Низом талабларидан келиб чиқиб, тиббий ёрдам кўрсатиш пунктларига етказилишини таъминлайди.

“Сўнгги 5 йилда республика ҳудудида гиёҳвандлик, психотроп ва кучли таъсир қилувчи воситалар ноқонуний муомаласи учун жавобгарликка тортилган шахслар орасида ёшлар 74 фоизга ошган. Шундан талабалар ўртасида 21 фоизга, мактаб ўқувчилари орасида 6 баробарга кўпайган. 5 728 нафар ёшлар жумладан, 117 нафар талаба ва 45 нафар мактаб ўқувчиси жавобгарликка тортилган”, – дейди ИИБ.

Наркологик ҳисобга олинган 14 ёшдан 30 ёшгача бўлган гиёҳвандлик воситалари истеъмолчилари эса 60 фоизга кўпайиб, 986 нафарга етган.

Ҳозирда ушбу муаммонинг олдини олиш мақсадида тарғибот тадбирлари кучайтирилиб, ҳар йили февралда ички ишлар органлари томонидан “Ёшлар орасида гиёҳвандлик ва психотроп моддаларнинг тарқалишига қарши курашиш” ойлиги ўтказиб келинмоқда. Аммо, гиёҳвандликка қарши курашда жамиятнинг ҳар бир аъзоси бефарқ бўлмастан, жараёнга фаол қатнашмаса, қанча чора-тадбир ишлари олиб борилмасин натижага эришиб бўлмайди.

Хулоса сифатида юқорида кўрсатилган маълумотларни ҳисобга олган ҳолда амалдаги норматив ҳуқуқий ҳужжатларни такомиллаштириш, ушбу соҳада янги технологияларни жорий этиш ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг саъйҳаракатларни янада самаралироқ бўлишига хизмат қилиш билан бирга жамиятнинг барқарор ривожланиши, маҳаллалар, оилаларнинг тинчлиги ва осийишталиги таъминланишига эришилади.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. Расмий нашр. – Т.: Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги, 2023.
2. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги Кодекси. Расмий нашр. – Т.: Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги, 2023.
3. Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 27 октябрдаги «Наркологик касалликлар профилактикаси ва уларни даволаш тўғрисида»ги ЎРҚ-644-сон Қонуни.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 16 май “Аҳолига наркологик ёрдам кўрсатиш тизимини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-244-сон Қарори.
5. <http://mvd.uz> (Ўзбекистон Республикаси ИИБ).